

František Vašíček (v pruhované zástěře) na snímku z března 1941 (foto: PFV)

Hrabalův pan Armagedon

Skutečný příběh nymburského kolportéra Františka Vašíčka

ZDENĚK BAUER

Světznámý český spisovatel Bohumil Hrabal se ve svém literárním díle často inspiroval skutečnými lidmi. Platí to i pro nymburského řezníka a kolportéra Vašíčka (Burýtku), jehož zmiňuje hned ve dvou prózách. Totožnost této literární postavy ale doposud zůstávala zastřena tajemstvím. A to i přesto, že Hrabal pro jeho přesnou identifikaci podal několik indicií, včetně náboženského zápalu a odvečení Gestapem. Toto je pohnutý životní příběh Františka Vašíčka, jedné z více než stovky obětí nacistické okupace Nymburku.

Středočeské město Nymburk si v období okupace prošlo podobnými těžkostmi jako ostatní města a jejich obyvatelé na území protektorátu. V polovině března 1939 přebraly správu nad celým vnitrozemím Čech a Moravy nacistické ozbrojené a bezpečnostní složky spolu se svými vlastními orgány civilní správy. Také ve dvanáctitisícovém Nymburku byli šikanováni a následně deportováni místní Židé, vznikaly různé odbojové aktivity, působili konfidenti Gestapa a nezastavil se ani všední civilní život.¹

Osudy naprosté většiny místních obětí jsou zmapovány.² Pouze u čtyř není kromě jména, data narození a posledního bydliště známo téměř nic bližšího. Ovšem prozaik Bohumil Hrabal, který s Nymburskem spojil významnou část svého života, popisuje ve dvou vzpomínkových prózách zásah Gestapa, který se žádnému ze známých případů nepodobá. Mohlo by se jednat o jednu ze čtyř doposud neprozkoumaných obětí?

Na skutečnosti, že je prakticky celé Hrabalovo dílo v nějaké míře odrazem autorových zážitků, panuje všeobecná shoda.³ Některé z Hrabalových

próz dokonce ani neskrývají, že jsou jeho umělecky zpracovanými vzpomínkami. Nicméně spoléhat na faktografii autobiografické prózy není bez patřičné kritické analýzy možné. Přínos literární tvorby, která kombinuje skutečné události s imaginací, spočívá ve schopnosti populární formou vyprávět složité historické události. Pozitiva srozumitelnosti se však střetávají s limity uměleckých záměrů spisovatele, který na skutečných událostech buduje svůj vlastní dynamický příběh s modifikovanými charaktery postav.

Platí to obecně, bez ohledu na to, jestli je próza deklarována jako autobiografická, či nikoli. To ale neznamená, že by prozaik ve svém díle nemohl poskytovat směrdatné indicie, které lze metodicky zpracovat a najít jejich faktograficky správnou interpretaci. Takovým je i Hrabalem zmiňovaný případ nymburského řezníka odvečeného Gestapem.

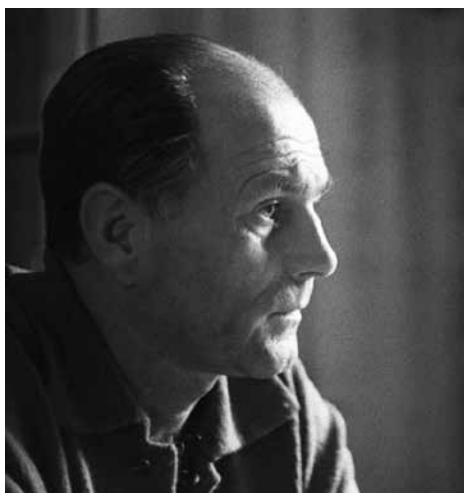
HRABAL A NYMBURK

Budoucí český spisovatel Bohumil Hrabal se narodil na brněnském před-

¹ PLAVEC, Michal: *Kapitoly z dějin královského města Nymburka. Od dob nejstarších do roku 2009*. Svět křidel, Cheb 2010, s. 264–338.

² Celkově je uváděno 119, respektive 123 nymburských obětí nacistické okupace. Konkrétní počet závisí na zvolené metodice. Viz RUMML, Vladimír: *Oběti II. světové války v okrese Nymburk 1939–1945*. Okresní úřad Nymburk, Nymburk 1995 – viz www.Kveten1945nymbursku.cz/files/prilohy/21_1_nbk.pdf; HORYNOVÁ, Gabriela: *Nymburské oběti druhé světové války*. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2017 – viz <https://theses.cz/id/2if9fd/> (obě citováno k 20. 3. 2024).

³ MAZAL, Tomáš: *Cesty s Bohumilem Hrabalem*. Academia, Praha 2011, s. 18–62; COSENTINO, Annalisa (ed.): *Čtení o Bohumilu Hrabalovi. Rukověť otevřeného díla*. Institut pro studium literatury, Praha 2016.

Bohumil Hrabal a obálka jeho knihy *Městečko, kde se zastavil čas*, která v Československu vyšla poprvé v roce 1991, třináct let po prvním exilovém vydání (foto: ČTK / Jaroslav Skála; repro Paměť a dějiny)

městí Židenice, jen pár měsíců před vypuknutím první světové války. Coby nemanželské dítě dostal jméno Bohumil František Kilian. Byly mu sotva dva roky, když se jeho matka Marie provdala za Františka Hrabala (1889–1966, v Hrabalově díle zvaný Francin), vrchního účetního z městského pivovaru v Polné na Vysočině. V létě roku 1919 se celá rodina přestěhovala do Nymburka ve středních Čechách, kde František Hrabal získal místo účetního, respektive správce pivovaru. Bohumilovi bylo v té době pět let a měl už i mladšího nevlastního bratra Břetislava. Otčím František Hrabal vyženěného Bohumila adoptoval a dal mu i své příjmení.

Život rázovitých postavicek v poklidném středočeském Nymburku je široké veřejnosti poměrně dobře znám z Hrabalových románů *Postřižiny* (1971, prvně vydáno 1976, zfilmováno 1980),⁴ *Městečko, kde se zastavil čas* (1973, prvně vydáno 1978, resp. 1991)⁵ a několika dalších. Zatímco *Postřižiny* jsou stylizovaným pohledem na prvorepublikový nymburský mikrosvět jakoby očima autorovy maminky, *Městečko* tvoří střípky vzpomínek z pohledu autora, sepsané s jasným záměrem⁶ načrtnout rodinnou historii. Spisovatel začíná vyprávěním o svých cestách ze školy do nymburského Zálabí a o nejruznějších klukovinách, poté bez bližšího časového ukotvení přechází

na rodinné situace z období svého dětství a dospívání. V druhé polovině knihy popisuje události z okupace a z poválečných let. Kniha končí úmrtím strýce Josefa Hrabala (1882–1967), románového Pepina.⁷

Městečko Hrabal sepisoval v době své několikaleté nemilosti u státních orgánů, kdy oficiální vydání knihy nepřicházelo v úvahu. Situace se změnila až po spisovatelově sebekritickém prohlášení v časopise *Tvorba* (1975).⁸ To už však Hrabala hnala nová tvůrčí invence, takže místo původního (a dnes známějšího) *Městečka* některé rodinné příběhy zpracoval znovu a v nové úpravě publikoval v knihách *Krasosmutnění* (1979) a *Harlekýnovy milióny* (1981). Postavě nymburského řezníka a kolportéra odvlčeného Gestapem se věnuje v povídkové sbírce *Městečko...* a pak znovu v *Krasosmutnění*.

ŘEZNÍK BURÝTEK, RESPEKTIVE VAŠÍČEK

Při komparaci obou vzpomínkových próz je největší změnou jméno řezníka. Zatímco v *Městečku* je zmiňován jako Burýtek,⁹ v *Krasosmutnění* je to Vašíček,¹⁰ lidově přezdívaný „pan Armagedon“.¹¹ V obou prózách je Burýtek – Vašíček popisován jako člověk z okruhu blízkých známých Francina Hrabala. Ještě před vznikem Protektorátu Čechy a Morava se stal aktivním vyznavačem víry v biblický slib o blížícím se Božím zásahu proti

4 První vydání Československý spisovatel, Praha 1976. Od té doby vyšlo několikrát česky i v cizích jazycích.

5 První vydání exilově jako *Městečko, ve kterém se zastavil čas* (Comenius, Innsbruck 1978). V ostatních českých edicích vydáváno pod autorizovaným názvem *Městečko, kde se zastavil čas*, většinou s podtitulem *Povídky*. V textu cituji z elektronického vydání Městská knihovna v Praze z roku 2020 – viz https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/51/80/41/mestecko_kde_se_zastavil_cas.pdf (citováno k 20. 3. 2024).

6 HRABAL, Bohumil: *Městečko, kde se zastavil čas*, s. 112–113.

7 ŠORM, Petr – SÝKORA, František – KAVÁNOVÁ, Jana (eds.): *Bohumil Hrabal: známý a neznámý*. Polabské muzeum, Poděbrady 2014, s. 9–37.

8 Rozhovor s Bohumilem Hrabalem. In: *Tvorba*, 1975, č. 2 z 8. 1. 1975, s. XIII.

9 HRABAL, Bohumil: *Městečko, kde se zastavil čas*, s. 27, 54–56, 63.

10 HRABAL, Bohumil: *Krasosmutnění*. Městská knihovna v Praze, Praha 2020, s. 149–151, 166 – viz <https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/51/80/43/krasosmutneni.pdf> (citováno k 20. 3. 2024).

František Vašíček na meziválečné fotografii (foto: PFV)

nespravedlnosti na zemi. Během okupace byl pak za svou náboženskou činnost zatčen Gestapem. Výraznější odlišnosti obou vyprávění se týkají jen okrajových záležitostí.¹²

Při pokusu o dohledání konkrétní osoby, která by mohla být předobrazem literárního Burýtko-Vašíčka, a zrekonstruování skutečných událostí hrály důležitou roli následující indicie: Dotyčná oběť Gestapa by měla být obyvatelem města Nymburka, povoláním pravděpodobně řezník-uzenář. Měl by to být vynavač konfese,

pro kterou je typická víra v biblický Armagedon. Zřejmě by to neměl být solitér, neboť Hrabal zmiňuje zázemí konfese v Americe a naznačuje i další tuzemské spoluvěřící.

Výchozí bod pátrání představovalo prověřování osudů jednotlivých obětí nacistické represe na Nymbursku. V seznamech jmen obětí z města Nymburka bylo dohledáno jméno František Vašíček – podle očekávání mezi těmi, u kterých dosud nebyly zjištěny bližší podrobnosti. Souběžně s tím se totéž jméno začalo objevovat při cílených rešerších v archivních materiálech. Nakonec se podařilo vypátrat i potomky dotyčného nymburského řezníka a využít k bádání rodinné archiválie. Jeho vnučka zároveň potvrdila identitu literárního Burýtko-Vašíčka coby alter ega skutečného Františka Vašíčka i fakt, že se rodiny Hrabalových a Vašíčkových znaly. Pivovar v Nymburku-Zálabí byl vzdálen jen pár minut pěší chůze od bydliště Vašíčkových. Obě rodiny bydly doslova na dohled od sebe.¹³

ŘEZNÍK A UZENÁŘ

František Vašíček se narodil dne 24. května 1896 v Uhřicích u Boskovic

Anežka Vašíčková s účesem na „postřížinské“ mikádo, meziválečná fotografie (foto: PFV)

na Moravě. Rodina patřila k římskokatolické církvi.¹⁴ Řeznicko-uzenářskému řemeslu se vyučil v letech 1910–1913.¹⁵ Mimoto však od roku 1922 krátce navštěvoval i Obchodní školu Kozákovu v Brně.¹⁶ Na Moravě byl také členem Sokola.¹⁷ Do Nymburka se dostal nejpozději v září 1926, kdy se zde úředně přihlásil k pobytu.¹⁸ Dne 29. září 1928 uzavřel tehdy 32letý František manželství s o čtyři roky mladší Anežkou Beranovou z Mělníka, pomocnicí v domácnosti a členkou církve československé.¹⁹

11 Čeština umožňuje jak psaní Armageddon, tak i počestlý tvar Armagedon. Pro jednoduchost se studie drží varianty používané B. Hrabalem. Doslovný překlad je „hora u Megida“. Poslední biblická kniha, známá jako Zjevení, příp. Apokalypsa, označuje slovem Armagedon (příp. Harmagedon) symbolické místo konečné bitvy mezi Bohem a Satanem. NEŠPOR, Zdeněk R. (ed.): *Religionistická encyklopedie*. Sociologický ústav AV ČR, Praha, heslo armagedon – viz [https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/armagedon_\(JKI-K\)](https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/armagedon_(JKI-K)) (citováno k 20. 3. 2024).

12 V *Městečku* je jediným aktérem řezník Burýtek. Vedle kolportáže evangelizačních tiskovin pomáhá Francinovi s opravou automobilu. Francin a strýc Pepin se naproti tomu angažují v léčbě řezníkovy manželky fulguračním přístrojem (módním dobovým přenosným zařízením pro domácí samoléčení). V *Krasosmutnění* Hrabal popisuje řezníky dva: Vašíček je horlivým evangelistou, s opravou automobilu Francinovi ale pomáhá jakýsi řezník Majer a za jeho manželkou chodí Francin s Pepinem s léčivými paprsky. V *Městečku* se Hrabal v rámci stylizace a umělecké nadsázky zmiňuje o údajně nemírném pití řeznice Burýtkové. Vnučka skutečné paní Vašíčkové tyto narážky odmítá jako nepravdivé – rozhovor autora s Hanou V., vnučkou Františka a Anežky Vašíčkových 18. 2. 2021.

13 „Můj tatínek v tom Hrabalově příběhu svého otce, mého dědečka, okamžitě poznal.“ Rozhovor autora s Hanou V., vnučkou Františka a Anežky Vašíčkových 18. 2. 2021.

14 *Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv* (VÚA – VHA), Sbíрка osvědčení podle zák. č. 255/1946 Sb., VAŠÍČEK, František 15728/49; *Pozůstalost F. Vašíčka* (PFV) v majetku autora, Rodný a křestní list, ověřená kopie z 26. 8. 1923.

15 PFV, List tovaryšský, č. j. 283/934, vydaný Společenstvem řezníků a uzenářů pro soudní okres Nymburský 1. 7. 1934.

16 Tamtéž, Školní zpráva Obchodní školy Kozákovy v Brně za školní rok 1922/1923 z 15. 2. 1923.

17 Tamtéž, Konvolut fotografií, včetně Vašíčkova sokolského cvičení. Viz také pozn. 86.

18 *Státní okresní archiv* (SOka) *Nymburk* se sídlem v Lysé nad Labem, f. Archiv města Nymburk, Evidence obyvatel – cizí příslušníci, František Vašíček.

19 PFV, Oddací list č. 38496/1928 4-3/V-75 z 4. 10. 1928.

V červenci 1929 se manželům narodil jediný syn Vladimír.²⁰

Od ledna 1928 byl František Vašíček zaměstnán jako uzenářský dílvedoucí v podniku Společenstva řezníků a uzenářů pro soudní okres Nymburský.²¹ Opakovaně byl chválen jako samostatný dílvedoucí, který „může být jako poctivý a pracovitý dělník všem p. p. kolegům doporučen“.²²

Dne 1. srpna 1934 se podrobil předepsané tovaryšské zkoušce, kterou složil s výborným prospěchem, takže byl usnesením představenstva výše uvedeného společenstva prohlášen za řádného tovaryše.²³ Díky tomu mohl začít samostatně vykonávat práce ze svého oboru a zažádat si o živnostenské oprávnění pro řemeslný obor řeznictví a uzenářství. Okresní úřad v Poděbradech mu ho vydal na konci roku 1934, přičemž jako stanoviště (ekvivalent dnešní provozovny) je uveden Nymburk-Zálabí čp. 280.²⁴

Kdy přestal samostatnou živnost provozovat, se nepodařilo spolehlivě zjistit. Během okupace byl už nicméně nějaký čas zaměstnán jako řeznický a uzenářský pomocník u nymburské firmy Josef Dočekal.²⁵

Od října 1942 pracoval jako porázeč dobytka u Nákupního a prodejního družstva řezníků a uzenářů politického okresu nymburského v Nymburce. V červenci 1943 byl tehdejší Úřadem práce přidělen do provozovny nymburského řezníka Františka Novotného.²⁶ Jako pracovník a kolega byl na těchto pracovištích velice oblíben.²⁷

KOLPORTÉR

Řeznictví a uzenářství bylo jeho živobytí. Volný čas věnoval rodině a od jisté doby také kolportáži náboženských knih a brožur. Do rukou se mu totiž dostaly tiskoviny Mezinárodního sdružení badatelů Bible, jak zněl tehdejší úřední tuzemský název spolku svědků Jehovových.

Vyznavači této konfese se snaží o restauraci původního křesťanství z éry apoštolů v 1. století. Mezi jejich nejviditelnější činnosti patří popularizace biblického evangelia, která je vykonávaná dům od domu, různými veřejnými prezentacemi i neformálními rozhovory. Na území Česka se její první vyznavači začali objevovat s přelomem 19. a 20. století. Po vzniku republiky zde otevřeli svou

kancelář a roku 1928 zaregistrovali úřední spolek badatelů Bible.²⁸

Působení konfese v meziválečném Československu před časem zkoumal například historik Martin Teplý z Institutu Hannah Arendtové pro výzkum totalitarismu na Technické univerzitě v Drážďanech. Všiml si, že především v nábožensky konzervativních regionech se kolportéři badatelů Bible setkávali s nevráživostí. Úřední potíže zažívali také konfesní kolportéři německé národnosti a před zákonným rozšířením svobody volné distribuce tiskovin (1933) byla problémem kolportáž jako taková. Vedle toho státní orgány po jistou dobu monitorovaly služby a počet odpíračů vojenské služby, kteří se hlásili ke svědkům Jehovovým. Jinak se ale mladá demokratická republika prokázala jako pluralitní země, hájící i jejich svobodu vyznání a náboženství.²⁹ Podobně popisuje meziválečnou činnost této konfese slovenský historik Ivan A. Petranský z Ústavu paměti národa.³⁰

Zcela jiná bývá reakce totalitních režimů, včetně tehdejšího nacistického Německa. Na jeho území byli badatelé Bible – čili Internationale Bibelforscher-Vereinigung (IBV) –

20 Tamtéž, VAŠÍČEK, Vladimír [syn]: *Životopis*. Rkp. z 21. 11. 1972.

21 Tamtéž, Vysvědčení č. j. 78.-1930 z 31. 3. 1930.

22 Tamtéž, Vysvědčení č. j. 282/34 z 26. 9. 1934.

23 Tamtéž, List tovaryšský, č. j. 283/934, vydaný Společenstvem řezníků a uzenářů pro soudní okres Nymburský dne 1. 7. 1934.

24 *SOkA Nymburk*, f. Okresní úřad Poděbrady, manipulace 1924-1936, sign. 15/31/1318; *PFV*, Živnostenský list, vydaný Okresním úřadem v Poděbradech, č. j. 48629/1934 z 11. 12. 1934.

25 *VÚA - VHA*, Sběrka osvědčení podle zák. č. 255/1946 Sb., VAŠÍČEK, František 15728/49, Vložka G k žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.

26 *PFV*, Potvrzení Nákupního a prodejního družstva z 24. 9. 1945; tamtéž, Potvrzení od Fr. Novotného, Nymburk, Boleslavská 162 z 25. 9. 1945.

27 *PFV*, Vyjádření Nákupního a prodejního družstva z 23. 10. 1945.

28 Z názvů úředně registrovaných spolků posléze vycházela nacistická terminologie, která upřednostňovala označení „badatelé Bible“ (Bibelforscher, ve starší české literatuře často chybně jako „vyznaváči Bible“). Pojem svědkové Jehovovi se mezi státními orgány prosazoval jen pozvolna. KOL. AUTORŮ: *Signum Apparebit. Badatelé Bible / Svědkové Jehovovi v Československu. Edice historických dokumentů*. Nakladatelství Zdeněk Bauer, Praha 2024 (v tisku).

29 TEPLÝ, Martin: Mezinárodní sdružení vážných badatelů bible – Svědkové Jehovovi v První republice jako indikátor náboženské svobody. In: LÁŠEK, Jan Blahoslav (ed.): *Deus et Gentes. Sv. 5: Sborník z mezinárodní vědecké konference „Církev a náboženské společnosti v českých zemích a jejich historický přístup k národnostní otázce v 19. a 20. století“*, konané ve dnech 20.-21. října 2005 v pražském Karolinu. V tisku. K dobovým právním souvislostem volné distribuce tiskovin viz www.Kolportaz.cz (citováno k 20. 3. 2024).

30 PETRANSKÝ, Ivan A.: Jehovovi svedkovia v prvej Československej republike. In: MERVART, Jan – STŘEDOVÁ, Veronika a kol.: *České, slovenské a československé dějiny 20. století IV*. Ofts, Ústí nad Orlicí 2009, s. 207-213.

zakázání hned v roce 1933 a represe proti nim se nezastavily ani během celého období nacistické diktatury. Jak uvádí například historička Pavla Plachá, důvod k pronásledování „spočíval v jejich víře, která jim nedovolovala, aby se podíleli na fungování nacionálně socialistického režimu, a stavěla je tak mimo rámec ‚národní pospolitosti‘. V praxi se jejich postoje projevovaly například tím, že se odmítali účastnit voleb, neuznávali kult říšského vůdce Adolfa Hitlera, nezdravili nacistickým pozdravem, muži odmítali vojenskou službu v německé armádě a ženy práci pro válečný průmysl“.³¹ Když později začali nacisté okupovat ostatní evropské státy, byly zákazy a represe namířené proti badatelům Bible automaticky uplatňovány i na těchto zabraných územích.³²

Vašíček v Nymburku a jeho okolí agilně kolportoval tiskoviny vydané Mezinárodním sdružením badatelů Bible a každému doporučoval, aby se zajímal o možnost záchranu před blížícím se Armagedonem

František Vašíček přijal tuto víru nejpozději v roce 1937. Odvodit to můžeme z dochovaného potvrzení, podle něhož podal dne 19. června 1937 úřední oznámení, že vystupuje z církve římskokatolické a zůstává mimo tehdejší státem uznané církve a náboženské společnosti.³³ Vzhledem k tomu, že svědkové Jehovovi v té době neusilovali o status státem schválené církve a formálně

Etiketa jedné z gramofonových desek, které badatelé Bible na konci třicátých let používali při evangelizaci. Vydavatelství Watch Tower je dodnes klíčovým celosvětovým právním orgánem konfese. (foto: soukromá sbírka)

fungovali na čistě spolkovém základě, nemohl Vašíček k jejich „neregistrované“ víře úředně přestoupit. K tomu, aby se stal veřejným evangelistou, to však nepotřeboval. V Nymburku a jeho okolí agilně kolportoval tiskoviny vydané Mezinárodním sdružením badatelů Bible a každému doporučoval, aby se zajímal o možnost záchranu před blížícím se Armagedonem.

Je zajímavé, že k roku 1937 coby začátku Vašíčkovy veřejné činnosti lze dojít i díky Hrabalově literární vzpomínce v *Krasosmutnění*. Zde totiž píše, že Vašíček „už dva roky před příchodem [německých] vojsk jezdil

na bicyklu městečkem a vesnicemi a hlásal, že poslední bitva vzplane, a aby lidé dělali pokání [...]“.³⁴

Zvukové nahrávky krátkých biblických přednášek na gramodeskách, které Hrabal zmiňuje, byly v druhé polovině třicátých let skutečně jedním z nástrojů, s nimiž svědkové Jehovovi v rámci své veřejné evangelizace pracovali. K přehrávání šelakových desek většinou sloužily přenosné gramofony, ať už byl zvukový záznam pouštěn přímo na prahu individuálně navštíveného bytu nebo v rámci nějaké větší produkce.³⁵ Podle zprávy z roku 1939 měli kolportéři konfese v Československu celkem

31 PLACHÁ, Pavla: *Zpřetrhané životy. Československé ženy v nacistickém koncentračním táboře Ravensbrück v letech 1939–1945*. Pulchra – Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2021, s. 360.

32 Blíže viz např. GARBE, Detlef: *Between Resistance and Martyrdom. Jehovah's Witnesses in the Third Reich*. University of Wisconsin Press, Madison 2008.

33 PFV, Potvrzení ve věci změny náboženského vyznání, vydané Okresním úřadem v Nymburce, č. j. 3R – 110/37 z 28. 8. 1937.

34 HRABAL, Bohumil: *Krasosmutnění*, s. 150.

35 Czechoslovakia. In: *1935 Year Book of Jehovah's witnesses. Containing Report of the Year 1934 for 1935*. Watch Tower Bible & Tract Society, New York 1934, s. 104.

52 gramofonů, na kterých v období od začátku září 1938 (zřejmě do jara 1939) uskutečnili 6 207 přehránků pro celkem 20 704 posluchačů. V této statistice už však nefigurovalo nacisty zabrané pohraničí, kde od té doby svědkové Jehovovi působili v ilegality.³⁶

SPOLUPRACOVNÍCI

František Vašíček nebyl ve své víře osamocen. Hrabalem zmiňovaně Lázně Hošťka³⁷ jsou však spíše zástupným označením pro blíže neurčené místo.³⁸ Svědkové Jehovovi byli tehdy mimo velká česká města rozeseti po jednotlivcích a malých skupinách. V oblasti mezi Nymburkem a Hradcem Králové se z této doby podařilo spolehlivě identifikovat sedm osob spojených s uvedenou

František Ondráček, jeden ze dvou nejbližších spolupracovníků Františka Vašíčka. Zahynul v Mauthausenu. (repro: Vy padlí...)

Burýtek-Vašíček v Městečku, kde se zastavil čas

„[Francin] poklekl a zval Pepina, aby se vsoukal za ním pod šasi škodovky [aby ji opravili]. [...] Tu chvíli u škodovky 430 se zastavily bílé kalhoty až po kolena, pak tálkové skládané střevíce několikrát přešly a potom do podřepu se sesula postava v bílých lázeňských šatech. Pan Burýtek, řezník, už po lázeňsku oblečený [...].

A pak zahrnul za roh sladovny, aby stihl vlak do Lázní Hošťky, jak říkal, na promenádu, na promenádu, ano, ale za svým přítelem taky řezníkem, protože oba dva byli členy kazatelského družstva [...], a tak pan Burýtek se dal na potulné kázání, kázal slovo boží Posla božího, jak mu poslali z Ameriky program a knížky, a úkolem pana Burýtky bylo kázat, že přijde poslední bitva, Armagedon, a řezníci se mu smáli, ale pan Burýtek, když se vracel z jatek, tak kázal o té poslední bitvě, a proto jezdil každou sobotu do Lázní Hošťka a s kamarádem jeden druhého zkoušeli v kazatelské činnosti. Před týdnem ale z Ameriky dostal pan Burýtek gramofon a desky a na těch deskách bylo poselství boží česky, stačilo jen natáhnout gramofon a pustit desku a hlas volající o přípravě poslední bitvy Armagedon že nadešel... a pan Burýtek, že jezdil na kole, dal si zesílit zadní nosič a tam měl přikurtovaný ten gramofon a jezdil večer po vesnicích a předměstských hospodách, aby gramofonem a školeným hlasem z gramofonu hlásal Armagedon.“

Zdroj: HRABAL, Bohumil: *Městečko, kde se zastavil čas*, s. 53–54, 56

konfesí: manžele Vašíčkovy a jistou Otýlii Pavlíkovou z Nymburka, Boženu Fouskovou a manžele Brožkovy z Městce Králové (asi 23 kilometrů od Nymburka směrem na Hradec Králové) a Františka Ondráčka z obce Sedlice (Praskačka) u Hradce Králové. Jak Pavlíková s Vašíčkovou po válce potvrdily, František Vašíček před okupací i během ní intenzivně spolupracoval jak s Františkem Ondráčkem, tak i s Josefem Brožkem: „Tato činnost byla prováděna jednak podle [organizačních] pokynů [konfese] a jednak podle vlastního přesvědčení.“³⁹

František Ondráček (1908–1942) pracoval jako kreslič ve Východo-

české elektrárně v Hradci Králové. Svědkem Jehovovým se stal zřejmě někdy v první polovině třicátých let. V září 1941 byl na udání zatčen královéhradeckým Gestapem a obviněn z protiněmecké agitace v rámci zakázaného náboženského spolku. Přes věznice v Hradci Králové, v Praze na Pankráci a v Terezíně byl nakonec deportován do koncentračního tábora Mauthausen, kde 25. března 1942 zahynul.⁴⁰

Na území protektorátu proběhla v roce 1941 první vlna zatýkání badatelů Bible a Ondráček se stal jednou z jeho obětí. Jeho utajovaná spolupráce s Vašíčkem má však ještě jeden významný prvek. Při pozdějším tápání

36 Czechoslovakia. In: *1940 Year Book of Jehovah's witnesses. Containing report for the fiscal year of 1939*. Watch Tower Bible & Tract Society, New York 1939, s. 140–144.

37 Vyjma prvního exilového vydání (1978), které uvádí formálně správný název Lázně Houšťka, je ve všech dalších vydáních Hrabalova *Městečka* ponechán fonetický přepis krajové výslovnosti, tj. Lázně Hošťka.

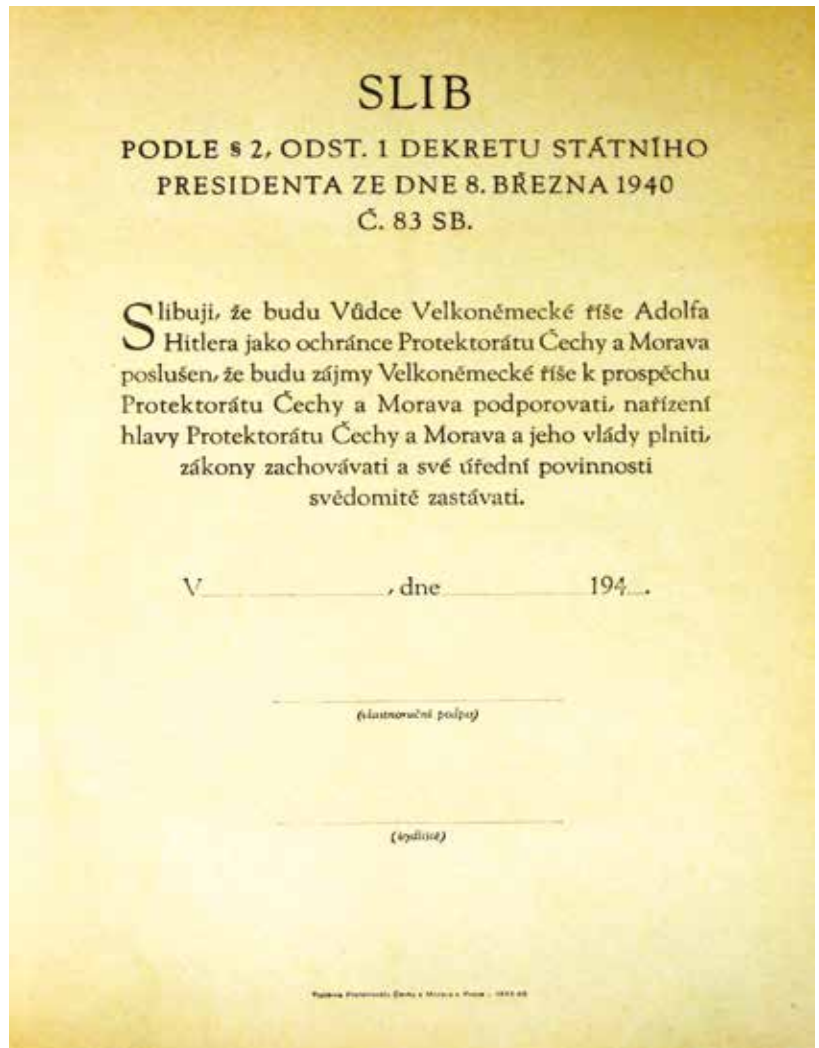
38 Předobrazem mu nejspíš byly skutečné a dnes již nefunkční Sluneční lázně Houšťka u Staré Boleslavi (cca 25 kilometrů od Nymburka). Podobně zmiňuje v *Krasosmutně* Lázně Sadská (asi 7 kilometrů od Nymburka). Činnost svědků Jehovových v těchto místech se k uvedenému období nepodařilo doložit.

39 VÚA - VHA, Sbirka osvědčení podle zák. č. 255/1946 Sb., BROŽEK, Josef 77860/48, Prohlášení z 2. 12. 1948.

po možné příčině zátahu v roce 1941 se totiž objevila otázka, zdali na jejím začátku nebylo právě Ondráčkovu zatčení a následný zostřený výslech.⁴¹ Pro takovou spekulaci však nejsou žádné důkazy. Co víc: Pokud se manželům Vašíčkovým vyšetřování roku 1941 vyhnulo (nikde o něm není zmínka), znamenalo by to, že se Ondráček během tvrdých výslechů o jednom ze svých nejbližších spolupracovníků ani slovem nezmínil.

Druhým Vašíčkovým blízkým přítelem a spolupracovníkem byl Josef Brožek (1899–19??), hlavní organizátor činnosti svědků Jehovových v Nymburku a Hradci Králové. Pocházel od Kladna, ale v meziválečném období se oženil a žil s manželkou v západních Čechách, kde také v polovině třicátých let oba přijali svou novou víru.⁴² Až do podzimu 1938 působil u okresního soudu v Karlových Varech. Když pak bylo pohraničí postoupeno Německu, rozhodli se manželé Brožkovi odejít do vnitrozemí Čech. Od 12. října 1938 sloužil Josef Brožek jako soudní úředník v Městci Králové.⁴³

Ve svém okolí se Brožkovi svou náboženskou činností nijak netažili. Už na počátku okupace k nim proto do bytu vtrhlo Gestapo, které provedlo zevrubnou domovní prohlídku a pohrozilo jim vážnými důsledky, pokud by ve své činnosti pokračovali. Brožkovi se však, stejně jako většina jejich souvěrců, své víry nevzdali. Pokud jde o samotného Brožka, Anežka Vašíčková a Otýlie Pavlíková po válce popsaly

Tiskopis Slibu, v němž se měl zavázat věrností nacistickému Vůdci, odmítl Josef Brožek na svém pracovišti podepsat (repro: archiv autora)

rozsah jeho tajných aktivit během okupace následovně: „Podepsané prohlašují, že jsme byl[y] s p. Brožkem ve stálém styku a soustavně jsme

pracoval[y] přes všechna nebezpečí a tůž v tajných shromážděních nám přednášel a soustavně navštěvoval skupiny v Nymburce a v Hradci Krá-

40 Tamtéž, ONDRÁČEK, František 100802/69, Prohlášení Anny Ondráčkové (vdovy) z 6. 7. 1969; tamtéž, Kopie úmrtního listu z KT Mauthausen s datem 27. 4. 1942; BRUNCLÍK, Jan - POSPÍŠILOVÁ, Jaroslava - VAŠEK, František: *Vy padl... Vám budiž věčná čest a sláva! Oběti německého fašismu na okrese Hradec Králové v letech 1937–1945*. Český svaz bojovníků za svobodu, okresní výbor Hradec Králové - Československá obec legionářská, Jednota Hradec Králové - Státní okresní archiv Hradec Králové, Hradec Králové 2013, s. 137.

41 MÜLLER, Bohumil: *Z mých vzpomínek*. Strojopis. Praha 1987, s. 16–17 (v majetku autora).

42 *Archiv bezpečnostních složek (ABS)*, f. Různé bezpečnostní spisy po roce 1945 (304), sign. 304-258-12, Zpráva Velitelství stanice SNB Městec Králové z 19. 5. 1949.

43 *VÚA - VHA*, f. Sbírka osvědčení podle zák. č. 255/1946 Sb., BROŽEK, Josef 77860/48, Prohlášení z 2. 12. 1948.

lové. Jmenovaný tuto činnost také sám organizoval a vyvíjel velmi aktivní činnost.⁴⁴

První vážnější střet s okupačním režimem zažil Josef Brožek na jaře 1940, kdy měl jako ostatní úředníci protektorátu a veřejné správy podepsat formulář, v němž sliboval poslušnost Adolfu Hitlerovi.⁴⁵ Brožek to však přes opakované naléhání svých nadřízených odmítal učinit, takže byl ke konci května 1940 suspendován.⁴⁶

Osudnou se manželům Brožkovým stala druhá vlna zatýkání členů ilegální komunity badatelů Bible na území protektorátu v roce 1943. V polovině října byli Brožkovi zatčeni kolínským Gestapem a dva týdny drženi ve vazbě. Následně byli na konci října převezeni do Prahy na Pankrác, kde probíhalo centrální vyšetřování. Brožkovou nějaký čas věznili i v Terezíně. Během té doby byli v Petschkově paláci oba podrobováni zostřeným výslechům. Jak Brožek po válce vypověděl, opakovaně byl bit koženým karabáčem přes holeně, byl nucen k dlouhodobému stání na místě, různě svazován nebo mu bylo znemožňováno odejít na toaletu. Jeho žena Josefina měla zranění na hlavě a především na nohou.⁴⁷

Gestapo se tvrdými výslechy snažilo zjistit jména dalších spoluvěřících nebo ověřit již osoby policejné zjištěné. Zároveň chtělo zadržené badatele Bible donutit k písemnému slibu, že svých aktivit v rámci ilegální

organizace badatelů Bible zcela zanechají.⁴⁸ Ve druhé polovině ledna 1944 byli oba ztýraní manželé propuštěni. Jejich zranění utrpená při výsleších si vyžádala víc než rok léčení. Kromě toho se museli pravidelně hlásit na Gestapu v Kolíně, posléze v Jičíně. V ilegální evangelizační činnosti nicméně oba pokračovali, protože „fašistické a nacistické vlády musely být odhaleny, zoláště jejich zvěrstva“, jak Brožek uvádí v poválečné žádosti o uznání osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb.⁴⁹

ZATČENÍ FRANTIŠKA VAŠÍČKA

František Vašíček byl zatčen v pondělí 13. prosince 1943, tedy skutečně „uprostřed války“, jak Hrabal píše v autobiograficky laděné povídkové sbírce *Městečko, kde se zastavil čas*: „To bylo uprostřed války, k zatčeným přibyl i pan Burýtek, gestapo jej zatklo i s gramofonem. Nakládali jej i s bicyklem a pan Burýtek zářil štěstím, volal: ‚Armagedon! Armagedon!‘, ale pak jej srazili a lidé si vzpomínali, že vlastně ten řezník už tolik let to říkal, že poslední bitva vzplála, Armagedon, a oni se mu smáli, a když jezdil na bicyklu, tak za ním volali: ‚Armagedon!‘ A on jen pokyvoval hlavičkou a opakoval, ale s jiným smyslem: ‚Armagedon, Armagedon.‘“⁵⁰

V podobně laděném *Krasosmutnění* uvádí i některé dramatické detaily: „A když do města přišli vojáci a uby-

tovali se ve velkém domě naproti soudu, řezník tam přijel s bicyklem. Bylo dopoledne a opřel bicykl o zeď toho domu s říšskými vojáky a zvedl víko kufříkového gramofonu, rozkročil se před ten třípatrový dům, na kterém ve výši druhého patra se táhl nápis: Okny vcházej čerstvý vzduch, dveřmi dobrá vůle, rozkročil se a volal do otevřených oken. Žoldnéři, poslední bitva vzplála, kde jste? Pojďte ven! Ale okny bylo slyšet zvuk páček psacího stroje. Biřicové, bojíte se poslední bitvy! Armagedon! zvolal řezník, který boural na jatkách maso, do oken a stál rozkročený a očima metal nenávistné pohledy na celý dům. Ale ten byl tichý, jen z otevřeného okna cvakal psací stroj, a když došel na konec řádku, zacinkal.

A pan Armagedon natáhl péro, nasadil desku a dechová hudba a sbor zpíval... Poslední bitva vzplála, dejme se na pochod... A z okna se vyklonil říšský voják, pak druhý, z třetího okna vyrazila hlava velitele, pak v útrokách domu byly slyšet povely a dupot holínek a ze dveří se vyřítily tři vojáci, srazili kolbou pušky řezníka, a pak se zvedla vojenská puška, zablýštl se bajonet a úderem shora voják rozbil gramofon i s deskou, gramofon letěl na dláždění ve slunci, rozbítá černá deska se rozletěla jako skleněná váza a péro vyskočilo z útrobu gramofonu a svištělo a brinkalo dlážděním až k soudu, tam se ta oceťová pružina zastavila o zeď a hrozivě pérovala vzduchem. A přijelo vojenské auto a vojáci zvedli zakrváceného pana

44 Tamtéž.

45 Dekret státního presidenta č. 83/1940 Sb. ze dne 8. 3. 1940 o slibu členů vlády, veřejných zaměstnanců a jiných orgánů veřejné správy – viz www.ResearchWriter.cz/sz/1940-083.pdf (citováno k 23. 3. 2024).

46 VÚA - VHA, f. Sbirka osvědčení podle zák. č. 255/1946 Sb., BROŽEK, Josef 77860/48, Opis varování Okresního soudu v Městci Králové, odd. I. z 27. 5. 1940, vymíňující odložení výpovědi podepsáním slibu; tamtéž, Vložka E k žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.

47 Tamtéž. Vložka E k žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.

48 Někteří vyznavači konfese tuto moderní formu „acta facientes“ pod nátlakem nebo ze strategických důvodů akceptovali, načež po svém propuštění v ilegální činnosti pokračovali. Pro jiné jejich spoluvěřící byl podpis reversu nepřijatelný, takže putovali do některého z koncentračních táborů. Srov. KOL. AUTORŮ: *Signum Apparebit*.

49 VÚA - VHA, f. Sbirka osvědčení podle zák. č. 255/1946 Sb., BROŽEK, Josef 77860/48, Vložka E k žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb.

50 HRABAL, Bohumil: *Městečko, kde se zastavil čas*, s. 63. V Hrabalově díle nejde o jediný případ, kdy se o nacistické perzekuci této konfese zmiňuje. Prvně se jim krátce věnoval už roku 1952 v novele *Jarmilka*, kde jeden z aktérů vypráví o pronásledování „bibelforscherů“ v koncentračních táborech. HRABAL, Bohumil: *Jarmilka. Sebrané spisy*, sv. 3. Pražská imaginace, Praha 1992, s. 103–104.

Armagedona, který se ale smál, a když jej nakládali pod plachtu, pořád jen volal Armagedon!

*A náměstí bylo tiché, u soudu se chvělo ocelové pero gramofonu, pak vyšel z budovy bledý úředník, měl černé smuteční šaty se zeleným vyložením kolem krku, a sbíral a pečlivě ukládal do veliké obálky kousky a střípky gramofonové desky.*⁵¹

Obě citované scény jsou v nějaké míře kombinací skutečného Vašíčkova zatčení a Hrabalovy umělecké licence. S fantazií spisovatel výrazně pracuje především v *Krasosmutnění*, takže zde Vašíčkovo chování působí dost teatrálně a nerealisticky. Nicméně obě vyprávění kombinují Hrabalovy vzpomínky na Vašíčkovu předválečnou evangelizaci se zprávou o jeho zatčení. Jakmile totiž došlo k okupaci, svědkové Jehovovi své dosavadní veřejné aktivity z bezpečnostních důvodů zastavili a během jara 1939 je přenesli do ilegality. Biblické evangelium sice stále šířili, ale dělo se tak výhradně nenápadnými a zcela neformálními rozhovory s lidmi v sousedství nebo při náhodných setkáních. Seběmenší náznak otevřenější činnosti by totiž mohl budit nežádoucí pozornost. Riziko zatčení a tvrdých exemplárních

trestů bylo vysoké, čemuž odpovídala i konspirace ilegální činnosti konfese.⁵² Hrabal ani ostatní obyvatelé Nymburka proto už skoro pět let nemohli Františka Vašíčka vidat, jak jezdí s přenosným gramofonem a lidem bez obav přehrává biblické přednášky.

Jakmile došlo k okupaci, svědkové Jehovovi své dosavadní veřejné aktivity z bezpečnostních důvodů zastavili a během jara 1939 je přenesli do ilegality

Sám Hrabal ostatně trefně píše: *„Pak přišly zprávy, že Němci už pro pobuřování zavřeli několik lidí. A tak kam přijel řezník pan Armagedon, tak lokály se najednou vyprázdnily, poutě najednou skončily, lidé z korza se rozutekli, protože každý věděl, že sice pan Armagedon má pravdu, ale každý se té pravdy bojí a raději je živý jako psíček než mrtvý jako v zoologické zahradě lev.“*⁵³

Jak po válce dosvědčil Vašíčkův poslední zaměstnavatel, nymburský řezník a uzenář František Novotný, pražské Gestapo si pro Františka Vašíčka přišlo přímo na nymburské

jatky,⁵⁴ které stávaly v dnešní Drahelické ulici.⁵⁵ Totéž uváděl i Vašíček ve svém prvním doručeném lístku z vazby: *„Na jatkách zůstalo moje kolo s taškou, zástěrou a celé řemeslo; ať Tě to vydají,“* žádal svého pokrevního bratra Ludvíka z Prahy.⁵⁶ Že mohl být František Vašíček při zatýkání sražen na zem, lze přijmout jako možné či pravděpodobné. Stejně tak i dojmy ostatních pracovníků nymburských jatek, kteří celé scény buď přihlíželi, nebo přinejmenším zaregistrovali přítomnost příslušníků německé tajné policie.

Současně Gestapo vpadlo i do bytu manželů Vašíčkových v domě čp. 1236,⁵⁷ který stával v Zálabí na jižním okraji města.⁵⁸ Zde byla zatčena i Františkova manželka Anežka.⁵⁹ Výsledkem razantní domovní prohlídky, při které Gestapo zprůvěracelo veškeré vybavení bytu, bylo nalezení určitého množství tiskovin badatelů Bible.⁶⁰ Vašíčkovi byli zatčeni pro podezření z ilegální protiněmecké činnosti prováděné pod rouškou uvedeného zakázaného sdružení. Na čí podnět k tomu došlo, nebylo po válce zřejmě nikdy vyšetřováno. Zpočátku oba manžele drželi ve věznicích v Praze na Pankráci, kde byli podrobeni dalšímu vyšetřování.

51 HRABAL, Bohumil: *Krasosmutnění*, s. 150–151.

52 Czechoslovakia. In: *1940 Year Book of Jehovah's witnesses. Containing report for the fiscal year of 1939*, s. 140–144; Czechoslovakia. In: *1946 Yearbook of Jehovah's witnesses. Containing report for the service year of 1945*. Watch Tower Bible & Tract Society, New York 1945, s. 117–120.

53 HRABAL, Bohumil: *Krasosmutnění*, s. 150–151.

54 PFV, Nedatovaný ručně psaný lístek z vazby.

55 V současnosti areál Technických služeb města Nymburka, Drahelická 230/1. Za informaci děkuji panu Janu Řehouňkovi. Historickou i současnou podobu Nymburka lze porovnat přes internetovou stránku Historické letecké snímky města Nymburk - viz <https://spinbox.meu-nbk.cz/mapa/historicke-letecke-snimky/?ly=hr&c=-698309.95%3A-1038463.65&z=6&lb=osm&lyo=&lbp=80> (citováno k 20. 3. 2024).

56 PFV, Potvrzení od Fr. Novotného z 25. 9. 1945.

57 Tamtéž, Žádost L. Vašíčka pátracímu oddělení repatričního odboru Ministerstva ochrany práce a sociální péče (MOPaSP) z 18. 6. 1945; tamtéž, Potvrzení Nákupního a prodejního družstva z 24. 9. 1945 a další písemnosti z pozůstalosti.

58 Dům č. 1236 stával na tzv. Rozcestí, rozvojce silnic vedoucích k městu Sadská a k obcím Hořátev a Kovanice. Tehdejší stavební parcela PK st. 1328 je po přečíslování v současnosti parcela č. 3449 na rohu ulic Pražská a Kolínská. Na místě původního domu je dnes parkoviště prodejny Lidl. Sdělení Katastrálního pracoviště Nymburk z 22. 2. 2024. Lokalitu lze dohledat přes internetové stránky Historické letecké snímky města Nymburk.

59 PFV, VAŠÍČEK, Vladimír [syn]: *Životopis*. Rkp. z 21. 11. 1972; tamtéž, Dopis L. Vašíčka švagrové z 26. 9. 1945.

60 PFV, František Vašíček (nedatovaný rukopisný medailon od L. Vašíčka).

Poslední (v pořadí pátý) lístek, které napsal František Vašíček ve vazbě v Praze na Pankráci (repro: PFV)

ani po válce nedokázal pochopit, proč by mocná nacistická třetí říše měla pronásledovat bezvýznamnou skupinu biblických badatelů a kolportérů. Nedávalo mu to smysl. Z nouze proto nakonec akceptoval tvrzení represivních orgánů, podle kterých „bylo bezpečně zjištěno“, že uvedená komunita používá Bibli a ostatní biblické tiskoviny „jako mezinárodního špionážního dorozumivacího prostředku proti Německu“.⁶⁴ To byl pochopitelně účelový nesmysl. Jak potvrzuje historička Pavla Plachá, svědkové Jehovovi se politicky nijak neangažovali.⁶⁵ Nacisty iritovali tím, že nešli s davem.

VĚZNĚM V KONCENTRAČNÍCH TÁBORECH

Anežka Vašíčková byla po několika týdnech utrpení propuštěna domů. Gestapo z ní evidentně chtělo vymámit slib, že od své další protiněmecké činnosti upustí. Do Nymburka se vrátila ve stavu, který si vyžádal systematickou lékařskou péči.⁶¹ Až do konce života v roce 1969 trpěla na následky nelidského zacházení během tohoto relativně krátkého věznění. Její manžel se už domů nikdy nevrátil.⁶²

Františkův bratr Ludvík najal na pomoc pražského advokáta a obhájce JUDr. Hynka Stolze, který měl však

jen omezený manévrovací prostor. K soudu a obhajobě totiž nikdy nedošlo. Veškerá advokátova práce se tak omezila na několik kontaktů s rodinou zatčeného a pokusy o předání osobní korespondence. Několikrát také navštívil německé státní zastupitelství, kde se pokaždé dozvěděl, že žádný spis týkající se jeho klienta tam zatím nedostali.⁶³

Při dotazování po příčinách zatčení bylo JUDr. Stolzovi sděleno, že Vašíček vyvíjel protiněmeckou činnost v rámci zakázaného spolku badatelů Bible. Advokát ovšem

František Vašíček byl až do března 1944 držen ve věznici v Praze na Pankráci. Místo soudního procesu na něj byla uvalena tzv. ochranná vazba.⁶⁶ Následovala deportace do koncentračního tábora Buchenwald v německém Durynsku, kde jej dne 7. dubna 1944 zaevidovali jako politického vězně č. 44 975.⁶⁷ Umístěn byl na blok 17/17.⁶⁸ Nejpозději v červenci 1944 ho přesunuli na sever, do asi 90 kilometrů vzdáleného pobočného tábora Dora v kopci, resp. u kopce Kohnstein (334 metrů).⁶⁹ Přidělili ho na oddělení H, což bylo kódové označení pro podtábor Harzungen.

61 Tamtéž, Dopis L. Vašíčka švagrové z 19. 9. 1945.

62 Tamtéž, Pátrací dopis L. Vašíčka pro K. Buriana z 21. 7. 1945; tamtéž, VAŠÍČEK, Vladimír [syn]: *Životopis*. Rkp. z 21. 11. 1972.

63 PFV, Palmární účet JUDr. H. Stolze z 8. 3. 1944 s výčtem poskytnutých služeb.

64 VÚA - VHA, Sbirka osvědčení podle zák. č. 255/1946 Sb., VAŠÍČEK, František 15728/49, Vložka G k žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1946 Sb. Podobně též PFV, Dopis L. Vašíčka švagrové a synovci z 3. 11. 1945; tamtéž, František Vašíček (nedatovaný rukopisný medailon od L. Vašíčka).

65 PLACHÁ, Pavla: *Zpřetrhané životy*, s. 360.

66 Na územích ovládaných nacistickým Německem šlo v případě ochranné vazby (něm. Schutzhaft) o formu zadržení, kterou Gestapo často zneužívalo k věznění politických odpůrců a jiných osob považovaných za nepřátele režimu. Pokud jim byla nařízena, nebyla soudně zkoumána. Advokát prakticky neměl možnost, jak za svého klienta bojovat. Ochranná vazba neměla žádné časové omezení a její výkon probíhal v koncentračních táborech.

67 PFV, Dopis F. Vašíčka z 7. 5. 1944; *ITS Digital Archive, Arolsen Archives*, Akte von Vasicek, Frantisek, geboren am 24.05.1896, Signatur: 01010503 002.029.390. - viz https://collections.arolsen-archives.org/de/archive/1-1-5-3_01010503-002-029-390 (citováno k 23. 3. 2024).

68 PFV, Konvolut dopisů F. Vašíčka ze Sangerhausenu.

Zde byl nejprve ubytován na bloku č. 8, pak č. 7 a nejdéle na bloku č. 6.⁶⁹

Tábor u obce Harzungen, vzdálený asi sedm kilometrů od Dory, vznikl v dubnu 1944 a zpočátku rovněž podléhal velení z KT Buchenwald. Zdejší vězňové pracovali na staveništích u Kohnsteinu. Na podzim 1944 došlo k organizační úpravě a tábor Dora se z pobočného změnil na samostatný tábor Mittelbau-Dora. Jemu podřízenou organizační jednotkou se mimo jiné stal i Harzungen, nově označovaný jako Mittelbau III. K 1. listopadu 1944 bylo v tomto táboře 4 009 vězňů, většinou politických. Poměrně vysoké procento zde připadalo i na Romy a Sinty (na podzim 1944 téměř 11 procent).

Německý historik Jens-Christian Wagner uvádí, že životní podmínky v Harzungen byly oproti jiným podobným táborům o něco snesitelnější. K ubytování vězňů sloužily kasárenské baráky, původně zamýšlené pro pobyt německých civilních pracovníků. Omezený rozsah nejtvrděších represálií (vyjma těžkých trestů pro dopadené útěkáře) ovlivnila i zdejší působnost dvou velitelů SS, přidělených k jednotkám z Luftwaffe. Podle vzpomínek některých přeživších se proto jejich osobnostní profil dost

Dopisy Františka Vašíčka z vazby

30. 3. 1944. „*Mějte se všichni vespolek rádi a proto pravím: Abyste se v lásce potěšovali a v lásce zůstávali, neboť na tom nejvíc záleží. O mne pak starost nemějte, já pak modlím se za Vás. Jsem zdrav.*“

3. 12. 1944. „*Milý bratře, Anežko, Vládo, především nejlepší pozdravy Vám všem a políbení. Milý bratře, poslední dopis od Tebe z 5. XI. [1943] jsem dostal 18. XI. Od té doby jsem žádný další dopis nedostal. Balíky jsem též obdržel a poslední z nich byl ten, co v něm byla sůl. Ten jsem dostal 23. XI. Takový může přijít každý den. Neposílejte mi v balíku žádné maso. Raději konzervy, paštiky a kousek špeku. Koláče, vánočku, chléb, cibuli, česnek, umělý med. Jeli to možné, převažte krabici slabým drátem, pak ještě motouzem a pak to zabalte do dvojitého papíru. Kdyby nebyla slanina, pak trochu sádra.*“

Osobnějším vyznání je z výše uvedených důvodů poskrovnu, ale tu a tam se objevují.

Zdroj: PFV, česky rukou psaný lístek z pražské vazby, doručení 30. 3. 1944 a německy rukou psaný lístek z 3. 12. 1944 (dobový český překlad L. Vašíčka)

lišil od charakterů mnoha jiných příslušníků SS. Od konce roku 1944 navíc ostrahu tábora zajišťovali převážně vojáci německé armády, v obecné rovině opět méně brutální nežli běžní příslušníci SS. Nicméně se stále jednalo o koncentrační tábor, který popíral základní lidská práva a nesvobodní vězňové byli vydáváni na milost i nemilost brutalitě dozorců.⁷¹

O životě Františka Vašíčka v nacistických táborech máme jen velice

málo informací. Podle vězeňské evidence byl zařazen do stavebního komanda pro budování podzemních tunelů.⁷² On sám mohl na krátkých a cenzurovaných korespondenčních lístcích, které byly vězňům povoleny, psát pouze o neškodných rodinných záležitostech.⁷³ Zůstával proto u stručných, ale vřelých pozdravů, děkoval za balíčky s potravinami a oblečením a žádal další hmotnou podporu.⁷⁴

69 Tábor byl zřízen 28. 8. 1943 jako podtábor KT Buchenwald, s krycím názvem Pracovní tábor Dora. Někdy je zmiňován také jako KT Nordhausen, protože byl zřízen severně nad tímto městem. Objevuje se však i označení KT Sangerhausen, jelikož táborová korespondence byla z důvodů utajení odbavována přes poštovní úřad v tomto 50 kilometrů vzdáleném městě. Tábor Mittelbau-Dora byl nejmladším z velkých nacistických táborů. Zatímco v obecném povědomí panuje obraz Dory coby tábora sloužícího k výrobě raket, ve skutečnosti se na jejich výrobě podílela jen menšina vězňů, zatímco asi 80 procent pracovních sil muselo pracovat na podzemních a nadzemních stavbách. Podrobnosti viz WAGNER, Jens-Christian: Mittelbau-Dora – Stammlager. In: BENZ, Wolfgang – DISTEL, Barbara (eds.): *Der Ort des Terrors. Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager*. Bd. 7. C. H. Beck, München 2008, s. 223–289.

70 PFV, Konvolut dopisů F. Vašíčka ze Sangerhausenu.

71 Podrobnosti viz WAGNER, Jens-Christian: Außenlager. In: BENZ, Wolfgang – DISTEL, Barbara (eds.): *Der Ort des Terrors*. Bd. 7, s. 310–312; Harzungen. Subcamps of Mittelbau-Dora. KZ-Gedenkstätte Mittelbau-Dora – viz <https://aussenlager.dora.de/1/en/detail/20> (citováno k 20. 3. 2024).

72 *ITS Digital Archive, Arolsen Archives*, Akte von Vasicek, Frantisek, geboren am 24.05.1896, Signatur: 01010503 002.029.390. – viz https://collections.arolsen-archives.org/de/archive/1-1-5-3_01010503-002-029-390 (citováno k 23. 3. 2024).

73 V rodinné pozůstalosti F. Vašíčka se dochovalo pět česky psaných korespondenčních lístků z vazby na Pankráci a čtrnáct německy psaných lístků z německých táborů (z toho dva pouze v českém přepisu). Vzhledem k cca měsíční povolené periodicitě lze usuzovat, že sbírka doručených psaní je zřejmě kompletní.

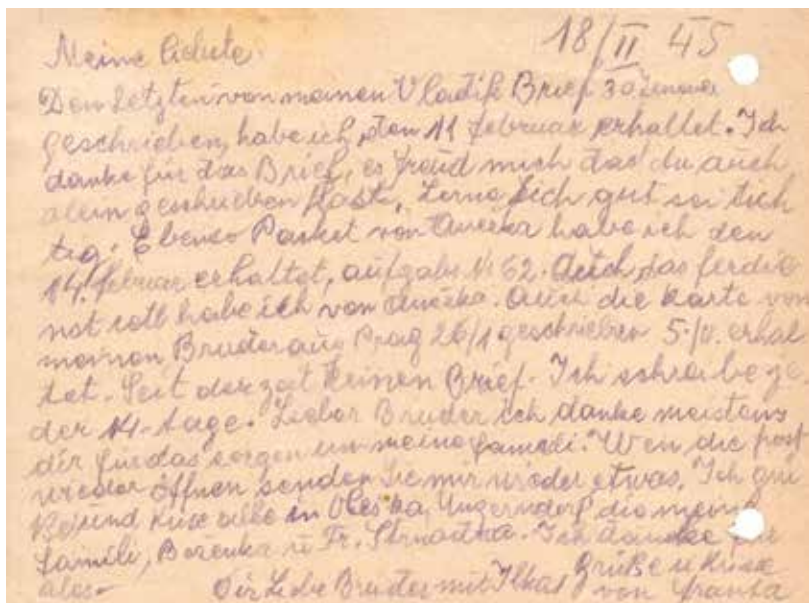
74 Správa nacistických koncentračních táborů rodinám zadržovaných vězňů umožňovala posílání balíčků s potravinami a oblečením. Jednalo se o ekonomickou strategii. Na jednu stranu chtěla na vězňích maximálně šetřit, ale zároveň i maximalizovat jejich výkon. Dokrmování tak ponechávala na příbuzných vězňů. WACHSMANN, Nikolaus: *KL. A history of the nazi concentration camps*. Abacus, London 2016, s. 423, 482, 508, 563–564.

Ačkoli byl zadržen pro svou činnost náboženského kazatele badatelů Bible, nebyl označen fialovým trojúhelníkem, ale v táborové evidenci ho zařadili do kategorie červeně označovaných politických vězňů.⁷⁵ V případě vězňů z okupovaných zemí se to někdy stávalo. Nacistické orgány v těchto zemích totiž ne vždy důsledně rozlišovaly náboženskou a (ne)politickou motivaci.⁷⁶ Ani mezi politickými ale František Vašíček neztrácel své náboženské odhodlání a víru v Boha, jak po válce pozůstalým potvrdil jeden z jeho bývalých spoluvězňů.⁷⁷

SMRT A POVÁLEČNÉ VYŠETŘOVÁNÍ

Svůj poslední lístek manželce a synovi odeslal František Vašíček z koncentračního tábora Harzungen (s krytím pošty v Sangerhausenu) dne 18. února 1945.⁷⁸ Pak se sice do té doby téměř pravidelná měsíční korespondence zastavila, v dynamice jarních měsíců roku 1945 tomu však rodina žádný velký význam nepřikládala. S rostoucím očekáváním pádu nacistického Německa a konce války tak zcela automaticky rostlo v rodině i očekávání, kdy už se František vrátí domů. Okupace ani válka sice ještě neskončily, ale z některých koncentračních táborů se už vracely skupiny přeživších. V dopise z 25. dubna 1945 Ludvík Vašíček švagrové a synovci píše, jak se vydal za jistým panem Chomátem do Strašnic, o kterém slyšel, že se vrátil ze Sangerhausenu: „Rekl mi, že Frantík je živ a zdráv

Rub a líc poslední doručeného lístku od Františka Vašíčka z tábora v Harzungen (repro: PFV)

75 Od přelomu let 1936/1937 měli vězňové koncentračních táborů na oděvu přišitou barevnou značku, která táborové ostraze usnadňovala orientaci. Základní třídění bylo následující: červený trojúhelník (politický vězeň), zelený (kriminálník), modrý (emigrant), fialový (badatel Bible), růžový (homosexuál), hnědý/černý (osoba štítící se práce, Rom/Sinta); Židé nosili žluté označení.
 76 Srov. WONTOR-CICHY, Teresa: *Imprisoned for their faith. Jehovah's Witnesses in KL Auschwitz*. Auschwitz-Birkenau State Museum, Oswiecim 2006, s. 15, 17, 25.
 77 PFV, Dopis K. Buriana pro L. Vašíčka, došlý 24. 7. 1945.
 78 Tamtéž, dopis L. Vašíčka pátracímu oddělení repatriačního odboru MOPaSP z 18. 6. 194; tamtéž, Originál korespondenčního lístku z 18. 2. 1945.

a že jej osobně znal. A tak zase jedna potěšitelná zpráva.“ Nic bližšího ale nezjistil, takže už o pár řádek dál pokračuje: „A tak vlastně člověk neví, na čem je. Ale hlavně že víme, že František je živ a zdrav. A kdybychom se včas dozvěděli, že tam pro ně bude vypraven autobus (jeden či více), pak mu pošlem nejen dopis, ale i něco na zub. Nepůjde-li to však, pak musíme věřit, že se nám už brzy vrátí a pak si doma vynahradí všechno to strádání.“

Ale pozor, Anežko. Odborný lékař Filip z Poděbrad, který se sám vrátil z koncentračního tábora, výslovně v radiu upozorňoval, že vrátivším se musí být podávána strava odborně, tedy pod lékařským dozorem anebo alespoň podle jeho příkazů a pokynů, jinak že to může zabít. Proto Vám doporučujeme, abyste se, až se vám František vrátí, rozhodně řídila radou tohoto odborníka, i kdybyste si k němu měla zvlášť zajet.⁷⁹

Jak ale týdny ubíhaly, nejistota narůstala. Intenzivní pátrání vedl za rodinu Františkův bratr Ludvík. Už 4. května 1945 se na situaci osvobozených vězňů písemně dotazoval na pražském zastoupení Mezinárodního červeného kříže. Prozatím mu bylo naznačeno, aby čekal na další vývoj politických událostí. Když se ale František doma neobjevil ani do konce května, rodina byla čím dál nervóznější. V polovině června se Ludvík písemně obrátil na Československý rozhlas, zda by mohli vyhlásit výzvu,

ať se rodině ozve kdokoli, kdo má o Frantovi nějaké informace. Rozhlas ochotně vyšel vstříc a výzvu vyhlásil. Nikdo se však rodině Vašíčkových se žádnou zprávou nepřihlásil. Následovaly proto písemné žádosti o pomoc na pátrací a repatriční odbory Ministerstva ochrany práce a sociální péče, další na styčné československé důstojníky pro repatriaci na různých místech v Německu. Souběžně s tím Ludvík na tato i jiná místa průběžně telefonoval, ptal se a žádal. Postupně se takto dostal alespoň k několika přeživším z Mittelbau-Dory a Harzungenu.⁸⁰

Právě dva z nich mu během léta nezávisle na sobě potvrdili, že jeho bratr František už není mezi živými, a popsali některé detaily z táborového života i okolnosti úmrtí.⁸¹ Dne 2. srpna 1945 pak Ludvík tuto informaci sdělil dopisem ovdovělé Anežce a jejímu synovi Vladimírovi,⁸² když jim už předtím naznačil, že podle nejnovějších, prozatím neurčitých zpráv „to s Františkem nebude asi dobré“.⁸³

Dle sdělení bývalých spoluvězňů trpěl František Vašíček nejpozději od podzimu 1944 otoky nohou, bolestmi srdce a ztíženým dýcháním. Namísto standardní tvrdé práce proto vykonával jen výpomocné práce Stubendiensta.⁸⁴ Určitou dobu „ležel na revíru“ (tj. v táborové ošetřovně pro vězně), kam se pro špatnou chůzi záhy musel vrátit. Když pak bylo koncem února rozhodnuto o transportu

nemocných z Harzungenu do jiného tábora, dokázal František pěšky ujít jen kratičký úsek a musel být na nosítkách donesen zpět do tábora. Sotva se ale znovu ocitl v táboře, kde chtěl pozdravit jednoho ze spoluvězňů, dostal náhle prudký srdeční záchvat a krátce nato skonal. Jeho tělo bylo převezeno ke zpopelnění do hlavního tábora Mittelbau-Dora.⁸⁵

Ve vzpomínkové publikaci *Náš Žalov*, který ve Vašíčkově rodišti vydala Sokolská župa krále Jiřího, je uváděn jako zahynuvší na pochodu smrti počátkem března 1945 v Sachsenhausen.⁸⁶ To je však omyl. Pozůstalí po Františku Vašíčkovi vycházeli z adresy uvedené na korespondenčních lístcích, takže měli za to, že se tábor jmenoval Sangerhausen. Žádné zařízení s takovým označením však nebylo ve všeobecné známosti. Začalo proto docházet k záměně s dobře známým koncentračním táborem Sachsenhausen-Oranienburg v Braniborsku. Mylný je také údaj o pochodu smrti. Evakuace Harzungenu tzv. pochodem smrti totiž proběhla až začátkem dubna 1945,⁸⁷ kdy už byl František Vašíček po smrti.

Přesné datum úmrtí Františka Vašíčka nebylo bezprostředně po válce československým úřadům známo, takže bylo podle kusých výpovědí několika přeživších formálně stanoveno na 1. března 1945.⁸⁸ V dnes již dostupné úmrtní knize koncentračního tábora

79 PFV, Dopis manželů Vašíčkových pro Anežku a Vladimíra Vašíčkovy z 24. 4. 1945.

80 Tamtéž, konvolut korespondence L. Vašíčka z roku 1945.

81 Tamtéž, Dopis K. Buriana pro L. Vašíčka, došlý 24. 7. 1945; tamtéž, VAŠÍČEK, L.: *Informace o mém bratru...* Souhrnná zpráva z 2. 8. 1945; tamtéž, Dopis L. Vašíčka pro Repatriční odbor MOPaSP ze 17. 9. 1945; tamtéž, Dopisy L. Vašíčka pro švagrovou a synovce z 10. 10. 1945 a z 3. 11. 1945.

82 PFV, Dopis L. Vašíčka pro švagrovou a synovce z 2. 8. 1945.

83 Tamtéž, Dopis L. Vašíčka pro švagrovou a synovce z 31. 7. 1945.

84 Stubendienst, počestěle štubový, byl vězeň, který měl na starost část bloku, většinou jednu místnost, kterou s ostatními spoluvězni obýval.

85 PFV, Dopis K. Buriana pro L. Vašíčka, došlý 24. 7. 1945.

86 *Náš Žalov*. Sokolská župa krále Jiřího. OVS Boskovice, březen 1949, s. 19.

87 WAGNER, Jens-Christian: *Außenlager*, s. 311.

88 VÚA - VHA, Sběrka osvědčení podle zák. č. 255/1946 Sb., VAŠÍČEK, František 15728/49.

Mittelbau-Dora je jako den úmrtí uveden 27. února 1945.⁸⁹ To je však datum kremace. Dobové oznámení táborevému lékaři totiž Vašíčkovu smrt eviduje o den dříve, tedy 26. února 1945, o půl deváté večer. Jako příčina smrti je uvedeno selhání životních funkcí v důsledku otoku. Následujícího dne bylo tělo zpopelněno.⁹⁰

Velkomyslně se po válce zachovali Františkovi spolupracovníci. Členové Nákupního a prodejního družstva řezníků a uzenářů v Nymburce se na mimořádné valné hromadě dne 18. října 1945 usnesli, *aby na důkaz obliby Vašeho pana manžela v našem kruhu byla Vám a chlapci věnována určitá částka peněží-*

*tá ku částečnému zmírnění Vaší bolesti, kterou nemůžeme jinak odstraniti nebo zmírniti. Vždy zachováme jeho památku mezi námi.*⁹¹ Dalším vstřícným gestem vůči rodině bylo slavnostní odhalení pamětní desky Františka Vašíčka na jatkách v Nymburku v květnu 1948. Zdejší Pěvecké sdružení HLAHOL si pro tuto příležitost připravilo „*krásný a pročitěný přednes smutečných sborů*“. Uvědomělý projev měl předseda místního národního výboru, který vedle útěchy pozůstalým všem přítomným zdůraznil, že i smrt Františka Vašíčka byla obětí svobody, na kterou se nesmí zapomínat.⁹² Ironií bylo, že v té době už svoboda z běžného i politického

života v Československu opět zmizela, a dokonce i Anežka Vašíčková se ocitla v hledáčku StB jako osoba spojená s „*americkou sektou*“, jejíž činnost nyní komunisté opět zakázali.⁹³

ZDENĚK BAUER (1974) badatelsky pracoval např. pro Národní knihovnu ČR, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a jiné subjekty.

Podílel se na sběru materiálů pro konferenci

Fenomén holocaust. Je spoluautorem knih o jáchymovských táborech, protektorátním Kuratoriu mládeže a několika studií o malých náboženských konfesích. V Německu dohledal osudy ztraceného syna protektorátního ministra Emanuela Moravce.

Slavnostní odhalení pamětní desky Františka Vašíčka v Nymburku (foto: PFV)

89 Die Toten des KZ Mittelbau-Dora 1943-1945. KZ-Gedenkstätte Mittelbau-Dora, Online-Totenbuch – viz <http://totenbuch.dora.de/names/details/letter/v/lang/de/page/3/person/9842/ref/names> (citováno k 20. 3. 2024).

90 ITS Digital Archive, Arolsen Archives, Mitteilungen an den Lagerarzt Mittelbau wegen Totenüberstellungen zur Einäscherung, Signatur: 8084200. – viz <https://collections.arolsen-archives.org/de/document/2538708> (citováno k 23. 3. 2024).

91 PFV, Dopis Nákupního a prodejního družstva pro A. Vašíčkovou z 23. 10. 1945.

92 Tamtéž, Poděkování rodiny Místnímu národnímu výboru z 13. 5. 1948; tamtéž, Poděkování Pěveckému sdružení HLAHOL z 13. 5. 1948; tamtéž, Poděkování Podpůrnému fondu cechu řeznicko-uzenářskému z 13. 5. 1948 za zasazení a odhalení pamětní desky.

93 ABS, f. Historický fond Státní bezpečnosti (H), a. č. H-706, podsv. 16, Sdělení Okresního odd. MV Nymburk, č. j. A-01265/3-59 z 10. 12. 1959, fol. 204.